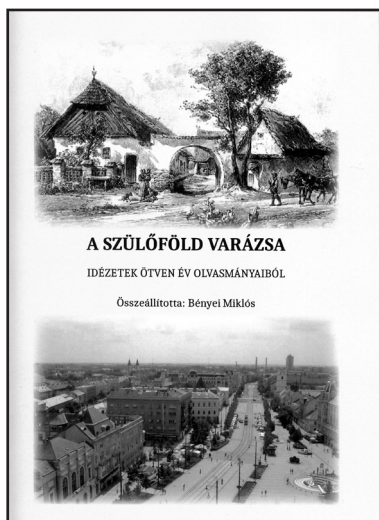

A szülőföld varázsa

Idézetek ötven év olvasmányaiból

Előttem karcsú könyvecske, egy ültő helyben el is olvasható – ám talán éppen nem így javallott. Az új kötet ugyanis idézetgyűjtemény, sok évszázad okos, lelkes gondolatainak szűrt párлата; az ilyen nem szokás egy húzásra lehajtani. Inkább újra meg újra belekapva, a lapokat véletlenszerűen felcsapva, a szerkezet kínálta időrendet is bátran odahagyva érdemes ízlelgetni, kóstolgatni.

Ha nem tévedek, Bényei Miklós sokrétűen gazdag, másfélezer tétel felé tartó publikációs listáján csak most bukkant fel először e műfaj. Igaz, mindjárt két ilyen kiadvánnyal is előrukkolt. Az első, a *Könyv, könyvtár, olvasás. Idézetek hat évtized olvasmányaiból* című, egy tudós könyvtáros citátumok mögé rejtett szemérmes vallomása a könyvekben testet öltő egyetemes kultúra és szakmája, életre szóló hivatása iránt. Olyasvalakie, aki – ahogy az előszóban írja – kisgyermekkorától „*a nyomtatott*

betű bűvöletében”, „*az olvasás mámorában*” élt. E második, a múlt év végén napvilágot látott válogatás a szülőföld szeretetét helyezi figyelem középpontjába. Azt az érzést, ami saját munkásságának is egyik legfontosabb, mindig magától értetődően vállalt, de sohasem nyilvánkozottatászerűen megfogalmazott ösztönzője volt, amit a legtárgyszerűbbnek látszó módszertani műveiben is ott érezhetünk, és ami fel-felsejlik a keze alatt született bibliográfiák még oly hűvös adatsorai mögött is.

A szövegrészletek a Bibliából vett textussal kezdődnek, de az ókori és a felvilágosodás kori szerzőkön át gyorsan elérkezünk a XIX. századba, a modern nemzetfogalom és a történelemformáló nemzeti öntudat kiteljesedésének időszakába. Petőfi, Széchenyi és az összeállítónak oly kedves Eötvös József világához, ahol a „*szülőtte föld*” (Újfalvy Sándor) iránti rajongás összekapcsolódik a nemzetállami fejlődés elősegítésének társadalmi prog-

ramjával. Az időutazás egészen a közelmúltig tart; a fájdalmasan hiányzó Bächer Iván 2012-ben írt soraival jutunk el csaknem napjainkhoz. Bényei Miklós 2003-ban közreadott autobiográfiáját átböngészve, a sok száz könyvismertetés címe láttán elámulhatunk, hogy a szerzők, a tudományágak és a műfajok milyen széles körét ölelik fel olvasmányai. Nem csoda, ha e kis antológiában is változatos bőséggel szerepelnek német, francia, orosz vagy argentin írók, a világirodalom nagyjai, Flaubert vagy Dosztojevszkij mellett regionálisabb ismertségű, de legalább most ily módon is előtérbe kerülő tollforgatók, mint például a debreceni Oláh Károly és Szini Péter. A verssorokat történettudományi értekezések részletei, az államférfi mondatait etológuséi követik és — a kronologikus elrendezés szeszélye folytán — egymástól oly távol álló alkotók kerülnek szomszédságba, mint Wass Albert és Radnóti Miklós, vagy épp annyira eltérő stílusú megfogalmazások, mint például György Péteré és a már említett Bächer Iváné. (Az eligazodást mindenütt pontos forráshivatkozás és zárásképpen betűsoros névmutató segíti.)

A szerkesztői szigor csak annyi tartalmi ismétlődést engedett a válogatásban, ami egy-egy visszatérő motívum időtlen karakterének bizonyítékaként állhat az olvasó elé. Ilyen alapelem az első életek színteréhez fűződő érzelmeink irracionális mélységekből feltörő, elemi ereje és e kötelékek elszakíthatatlansága. Az idevágó alapszókincs és a metaforák mindenkor a legközelebb családi viszonyainkat tükrözik („szülőháza”, „anyaföld”, „atyai hajlék”, „magzatvíz”, „bölcsőbely”), amihez „foglyul ejtő varázs” (Ovidius), „ellenálhatatlan erő” (Széchenyi István), „eszmelet és önzés nélküli, megnevezhetetlen érzés” (Alexis de Tocqueville) béklyóz mindörökre. „Szülőföldként azt a tájat fogadjuk szívünkbe, ahol még viaszpuba szűzi agyunkba a világról az első élményeket fogadtuk be” – fogalmazza meg lírai módon Illyés Gyula, és mindezt a szülőlk iránti ragaszkodás kialakulásával egylényegű jelenségként mutatja be. Mások ugyanezt a viszonyt természettudományos szakszerűséggel és jóval hűvösebben tárgyalják: „Nem szeretet ez, hanem ösztön” (Nathaniel Hawthorne); „veleszületett térfoglaló viselkedés” (Csányi Vilmos). Ilyen vagy olyan felhangokkal, de az ismerős, rokoni környezet biztonsága és elvesztésének fájdalmas élménye vezérdallamként vonul végig a kötetben.

A gyűjtemény összeállítója elsősorban a szűkebb hazához, a születési vagy a lakóhelyhez kapcsolódó eszmefuttatásokat vette számba, a kötet tehát inkább a „salutornya patriotizmusáról” (Eötvös József), mintsem a nemzethez, nemzetiséghez vagy az országhoz tartozásról szól. Hogy azonban a kettő szorosan összefügg, az több gondolatmenetnek is a tárgya. „Az egész hazát csak eszmében foghatjuk fel, így azon szeretet, mellyel az egyes falujához vagy községéhez ragaszkodik, tulajdonképp azon kapocs, mely őt a hazához köti.” — írta Eötvös József 1857-ben. „Adjátok vissza az embereknek a tájhozát; tudatosítsátok körülmények és munka, lélek és láthatárral kiült világ kapcsolatait; a hazá tapinthatóbb és szerethetőbb lesz. A nemzet életének melegezővizeit a tájhozák közepén kell kigyújtani” — alkot ugyanebből a felismerésből programot Németh László 1934-ben.

Hasonló összefüggésekre bukkanhatunk a helytörténetírás és a történettudomány viszonyát vizsgálva. Az idevágó fejtegetések kimondva-kimondatlanul vitáznak azokkal a nézetekkel, amelyek a helyi jelentőségű kutatásokhoz könnyű szívvel társítják a provincializmus fogalmát. Nemcsak a „morzánként összeszedett” résztörténetek (Konsztantyin Georgijevics Pausztovszkij), a „fontos nüanszok” (Frédéric Barbier) jelentőségét hangsúlyozzák, hanem azt is, ahogyan ezek az ismeretek a tágabb összefüggések felismerésében szervesülnek. „E mikroszkopikus kutatás során nyílik ugyanis a legjobb alkalom, hogy az egyes

nép csoportok életének azon legsajátosabb, tipikus vonásai előtűnjenek, amelyek az összesség, az egész nép vizsgálatánál rendszerint elmosódnak.” (Mályusz Elemér)

Az ösztönös ragaszkodás, az első élmények bevésődései önmagukban persze nem elégségesek az otthonosság érzetének megtartásában. Ahhoz nem kis részben a hely szellemét nemzedékeken átörökítő kollektív emlékezet ápolásán keresztül vezet az út. Talán e tanulási folyamat hivatásszerű elősegítésében ragadható meg leginkább a helytörténeti kutatás és a helyismereti könyvtárosság közösségi küldetése. Minél inkább közelítünk ugyanis napjainkhoz, annál kevésbé biztosítják az áthagyományozódást a családi és a helyi szokások, és annál fontosabb szerep jut ebben az iskoláknak és az iskolán kívüli pedagógiai funkciókat is magára vállaló települési, városrészi könyvtáraknak. A digitális hálózatosodás korában a könyvtárosok egyik fontos feladatává válhat az is, hogy a lokális kultúra értékeit közvetítsék az internet globális terei felé. Abban is lehet szerepük, hogy eleven emberi kapcsolatokká, valódi társas élményekké formálják a weben, virtuális szférában szerveződő közösségi formákat, barátságos találkozási pontot kínálva a lakókörnyezetüket szerető és azért tenni is kész polgároknak. A könyv utolsó lapjain olvasható idézetek már e napjainkban felvetődő kérdéseket érintik. Legáltalánosabb érvénnyel talán György Péternek a „genius locit” értelmező mondata: *„A globális emlékezetszínházak és a kollektív rítusok fenyegetően üres formalizáltságával szemben áll az a tanulás és tudás, amely a hely szellemének megértéséből ered.”*

A gyermekkori élmények kötőereje, a tájszeretet és a nemzettudat összefonódásának megannyi változata, a történeti megismerés különböző társadalomföldrajzi szintjei, a regionális és a nemzeti, a lokális és a globális nézőpontok XXI. századi konfliktusai és a szétválaszthatatlan egységükbe vetett hit, a személyes és a közösségi emlékezetnek a digitális hálózatokba is áthagyományozandó szellemi öröksége — megannyi megcsillanó mozaikcserép e kis kötet sokszínű gondolattárában. Határozott körvonalú látványra persze az antológia természetéből fakadóan nem áll össze a kép. Jól kivehetően kirajzolódik viszont annak a portréja, aki figyelmes olvasója, szorgalmas jegyzetelője és értő interpretátora volt azoknak a szövegeknek, ahonnan e leletek származnak. Bényei Miklós éppen fél évszázada foglalkozik a helyi kultúra könyvtári közvetítésével. Az ő gyakorlati és széleskörű elméleti munkássága döntő jelentőségű volt a helyismeret sajátos szakmai szempontjainak tisztázásában, módszereinek rendszerezésében, oktatásának, népszerűsítésének, elismertetésének megalapozásában. Eredményeit időtálló tanulmányok, tankönyvek, előadások sorában tette hozzáférhetővé számunkra. Most megosztotta velünk azokat az olvasmányélményeit is, amelyek mindehhez az eszmei-érzelmi támasztékot szolgáltathatták. Amelyek érvrendszer és a munkájuk értelmébe vetett hitük megerősítését adhatják fiatalabb kollégáinak és a most pályára készülő könyvtárosjelölteknek is. Késztetést a forrásművek elolvasására és a felvetett témák újragondolására. Muníciót és inspirációt. Mindkettőre nagy szükség lesz.

A szülőföld varázsa. Idézetek ötven év olvasmányaiból / összeállította és szerkesztette Bényei Miklós. Győr: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, 2016. 50 p.

Sándor Tibor